UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
WYDZIAŁ TEOLOGICZNY
OPUSCULA DEDICATA
14

# CATECHESIS, FAMILIA, PAROCHIA ET SCHOLA

## OPUSCULA IOANNI SZPET SEPTUAGENARIO DEDICATA

POZNAŃ 2020

RADA WYDAWNICZA

Mieczysława Makarowicz, Mieczysław Polak, Andrzej Pryba,
Paweł Wygralak – przewodniczący, Jacek Zjawin

Redakcja
Mirosław Gogolik

Recenzenci
ks. prof. dr hab. Andrzej Offmański
ks. dr hab. Roman Buchta, prof. UŚ

Opracowanie redakcyjne i korekta: Ewa Rosik
Tłumaczenie na język angielski: dr Małgorzata Wiertlewska
Skład komputerowy: Scriptor s.c.
Projekt graficzny serii: Jacek Grześkowiak

PUBLIKACJA FINANSOWANA Z DOTACJI PODMIOTOWEJ NA UTRZYMANIE POTENCJAŁU
BADAWCZEGO WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UAM

ISBN 978-83-66399-37-2

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU
WYDZIAŁ TEOLOGICZNY
ul. WIEŻOWA 2/4, 61-111 POZNAŃ
e-mail: publikacjewt@amu.edu.pl
http://www.teologia.amu.edu.pl
DRUK: TOTEM, 88-100 INOWROCŁAW, ul. JACEWSKA 89

# Spis treści
## Contents

## IDŹCIE I NAUCZAJCIE WSZYSTKIE NARODY


**Zbigniew Marek, Anna Walulik**
Formacja chrześcijańska wspomaganiem integralnego rozwoju osoby 17
Christian formation supporting the integral development of a person

**Piotr Tomasik**
Treści eklezjologiczne w przepowiadaniu katechetycznym 29
Ecclesiological content in catechetical preaching

**Jan Kochel**
Prymat rodziny w katechezie św. Jana Pawła II 39
The primacy of the family in the catechesis of St. John Paul II

**Janusz Nawrot**
Cztery z wielu grzechów władzy, czyli o czym można porozmawiać z młodzieżą na katechezie, czytając tekst Pierwszej Księgi Machabejskiej? 57
Four of the many sins of power, or what we can talk about with young people during catechesis when reading the text of the First Book of Maccabee

**Maciej Witała**
Problematyka upadku i grzechu pierworodnego w kontekście trudności teologiczno-przyrodoznawczych w wybranych współczesnych katechizmach 77
The fall and the original sin in modern catechisms in the context of dialogue between theology and empirical sciences

**Beata Stypułkowska**
Praca z kilkoma tekstami biblijnymi na katechezie 97
Work on several biblical texts during the catechesis

**Mirosław Gogolik**
Liturgia źródłem katechezy systematycznej 111
The Liturgy as a source of systematic catechesis

**Iwona Ciesiółka**
Katecheza dziecka z autyzmem 123
Catechesis of a child with autism

**Aneta Rayzacher-Majewska**
Przygotowanie studentów do pracy w charakterze nauczyciela religii 133
Preparing students to work as religion teachers

**Joanna Staniś-Rzepka**
Formy i narzędzia nowych technologii w ramach zdalnego nauczania lekcji religii 149
Forms and tools of new technologies in the remote teaching of religious education

**Jacek Zjawin**
Personalizm w modelu wychowawczym bł. Edmunda Bojanowskiego 171
Personalism in the educational model of Blessed Edmund Bojanowski

**Andrzej Kiciński**
Formacja katechety/nauczyciela nauki religii katolickiej w Polsce na przykładzie wybranych postaci biblijnych 185
Formation of a catechist/teacher of the Catholic religion in Poland on the example of a biblical figure

**Piotr Goliszek**
Podręcznik do nauki religii w szkole 201
A religious education textbook for school use

## VARIA

**Paweł Wygralak**
Kaznodziejska posługa duszpasterza w refleksji św. Cezarego z Arles 221
The preaching ministry of the pastor of souls in the reflection of St. Caesarius of Arles

**Krzysztof Stachewicz**
Los człowieka w kontekście etyki 233
Human fate in the context of ethic

**Dariusz Kurzydło**
Status naukowy teologii w nowej sytuacji szkolnictwa wyższego 245
Academic status of theology in the new situation of higher education

**Jacek Hadryś**
*Modlitwa apostolska* w nauczaniu Sługi Bożego Stefana kardynała Wyszyńskiego 263
Apostolic prayer in the teaching of the Servant of God Stefan Cardinal Wyszyński

**Mikołaj Gębka**
Chrześcijańska wizja zadań ojca w rodzinie – refleksja socjologiczna 277
Christian vision of the father's tasks in the family – a sociological reflection

**Jan Grzeszczak**
Garnek z octem na granicy, „Zywo Kość" i „czarne iagody".
Wielkopolski żywot emigranta z Francji w świetle wspomnień
ks. Claude'a Antoine'a Pocharda (1766-1833) 293
Pot with vinegar at the border, "Zywo Kość" and "czarne iagody".
The life of a French emigrant in Greater Poland in light of the memoirs
of Father Claude Antoine Pochard (1766-1833)

**Bogdan Czyżewski**
Pneumatologia św. Ambrożego z Mediolanu 311
Pneumatology of St. Ambrose of Milan

**Tadeusz Panuś**
Powstanie nowoczesnego duszpasterstwa akademickiego w Krakowie
i pierwsze lata jego działalności 323
The origins of modern university chaplaincy in Krakow
and the first years of its activity

**Maciej Olczyk**
Szpital Niewiniątek we Florencji. Dzieje i misja 339
Hospital of the Innocents in Florence. History and mission

**Michał Kieling**
Kwestia upadłych w czasie prześladowań na podstawie
*Kanonów Ojców Greckich* 357
The issue of lapsed Christians at the time of persecutions on the basis
of The Canons of the Greek Fathers

**Anna Emmanuela Klich**
Mądrość świata i mądrość Boga 1 Kor 1,17-2,5 371
The wisdom of this world and the wisdom of God in 1 Cor : 1, 17-2, 5

**Borys Jacek Soiński**
Intensywność nawrócenia religijnego a osobowość alumnów
wyższych seminariów duchownych 385
The intensity of religious conversion and the personality of the seminarians
of higher theological seminaries

## DOROBEK NAUKOWY JUBILATA

**Monika Przepióra**
Bibliografia prac drukowanych ks. prof. dra hab. Jana Szpeta 411
The bibliography of printed works by Professor Reverend Jan Szpet

**Monika Przepióra**
Wykaz prac magisterskich i doktorskich pisanych
pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jana Szpeta 457
The list of BA and PhD theses prepared under the Reverend Jan Szpet guidance

**Jan Szpet**
Autobiografia 465
Autobiography

JAN KOCHEL
Uniwersytet Opolski
Wydział Teologiczny

# Prymat rodziny w katechezie św. Jana Pawła II

**The primacy of the family in the catechesis of St. John Paul II**

W dobie kwestionowania znaczenia rodziny i walki z tradycyjnym (naturalnym) modelem rodziny trzeba stanąć w jej obronie u boku wielkiego patrona rodzin św. Jana Pawła II. Papież z Polski zasłużył na ten tytuł dlatego, że przez całe życie stawiał rodzinę na pierwszym miejscu. Wyrósł z rodziny, która miała zdrowe korzenie i tradycyjny system wartości. Rodzice byli dla niego wzorem życia i świętości, dom rodzinny był ostoją, a wartość rodziny wynikała z przykazań Bożych i odwiecznego zamysłu Bożego. Jako kapłan, biskup i papież konsekwentnie i wytrwale nauczał o celach, zadaniach i prawach rodziny w świecie współczesnym. Zawsze był wyczulony na ataki na rodzinę, bronił jej jako „komunii osób", wskazywał na podstawowe zadnia rodziny chrześcijańskiej i wzywał duchownych i świeckich do wytrwałej troski o duszpasterstwo rodzin. Święty Jan Paweł II był przekonany, że

> rodzinę, podobnie jak Kościół, należy uważać za pole, na które przynosi się Ewangelię i z którego ona się rozkrzewia. Dlatego w łonie rodziny świadomej tego zadania wszyscy członkowie ewangelizują, a także podlegają ewangelizacji. Rodzice nie tylko dzielą się z dziećmi Ewangelią, ale mogą od nich odebrać tę Ewangelię wyrażoną głęboko życiem. Rodzina staje się głosicielką Ewangelii dla wielu rodzin oraz dla otoczenia, w którym żyje (FC nr 52)[1].

Posługa ewangelizacji w rodzinie – na wzór św. Jana Pawła II – staje się zatem wyzwaniem dla współczesnych nauczycieli i wychowawców w wierze.

[1] Jan Paweł II, *Familiaris consortio,* Città del Vaticano 1981 [dalej: FC].

## NAUCZANIE W RODZINIE I O RODZINIE

Ksiądz Karol Wojtyła jako kapłan i biskup chętnie przygotowywał młodych do życia w małżeństwie i rodzinie. Konsekwentnie promował katechezę rodzinną i organizował poradnictwo małżeńskie i rodzinne oraz duszpasterstwo rodzin. Jego bliska współpracownica dr Wanda Półtawska uważała, że jej podstawową pasją była pomoc w realizacji tego, co Karol Wojtyła – Jan Paweł II uznał za najważniejsze zadanie współczesne: „uzdrowienie, uczynienie szczęśliwą i świętą ludzką rodzinę”[2]. Doktor Półtawska napisała w związku z tym szereg prac o przygotowaniu do małżeństwa i rodziny, czerpiąc z inspiracji i nauczania księdza Wojtyły[3]. Wieloletnia współpraca kapłana i biskupa oraz matki i lekarza zaowocowały pogłębionym nauczaniem na temat budowania zdrowych relacji małżeńskich i rodzinnych, opartych na Bogu i rodzących prawdziwe uczucie.

Karol Wojtyła nigdy nie bał się trudnych czy kontrowersyjnych kwestii, wskazywał także na podstawowe źródła katechezy rodzinnej. Konsekwentnie podejmował m.in. temat płciowości, znaczenia aktu seksualnego, omawiał skutki antykoncepcji, podkreślając, że Boże pochodzenie człowieka zobowiązuje. Jego katolicka filozofia i etyka wychowawcza była rozwinięciem dziedzictwa nauczania wielkich polskich pedagogów, na przykład Jacka Woronieckiego, Stefana Kunowskiego czy Jerzego W. Gałkowskiego. Ten ostatni – jeden z bliskich współpracowników na KUL-u – zauważył, że wszystkie rozważania antropologiczne, filozoficzne i etyczne Wojtyły spaja idea normy personalistycznej: każdy człowiek jest osobą, a więc jest obdarzony niezbywalną godnością; jest też istotą rozumną i wolną, a więc etyczną, bo tylko czyny podejmowane w sposób świadomy i wolny można ocenić etycznie; i wreszcie jest istotą społeczną, to znaczy, że pełni swego rozwoju nie osiągnie bez relacji z innymi ludźmi. We wstępie do *Elementarza etycznego* pisał:

> Troska o zrozumiałość i siłę przekonywania języka etyki jest wyrazem szacunku dla człowieka, jest wyrazem miłości. Kto kocha, ten zabiega o dobro dla kochanego. Nie ma większego dobra niż stawanie się pełnym człowiekiem. Etyka jest działem filozofii, umiłowania mądrości. Kto kocha człowieka, ten stara się świadczyć na jego rzecz – mądrością i miłością, prawdą i dobrem. Świadczyć, czyli udzielać mu ich, świadczyć, czyli być wobec niego świadkiem prawdy i dobra, czyli samemu być w prawdzie i dobru. Nie można za nikogo podjąć decyzji, nie można nikomu przekazać wewnętrznej wolności, świadomości, siły przekonania, prawdziwego i pewnego

---

[2] W. Półtawska, *Beskidzkie rekolekcje. Dzieje przyjaźni księdza Karola Wojtyły z rodziną Półtawskich*, Częstochowa 2008, s. 575.

[3] Por. W. Półtawska, *By rodzina była Bogiem silna. Na kanwie „Listu do Rodzin” Jana Pawła II*, Częstochowa 2005; taż, *Genealogia divina. Boże pochodzenie człowieka*, Częstochowa 2018; taż, *Lekarzu, ulecz samego siebie! Wybrane artykuły i wykłady*, Częstochowa 2019; *Wanda Półtawska – życie w obronie rodziny*, Filmy edukacyjne DVD, reż. Małgorzata Kulisiewicz, Kraków 2010.

sumienia. Można jednakże być z drugim, działać z drugim, można z drugim rozmawiać – językiem prawdy i dobra, językiem etyki, aby i jego objęło światło prawdy i ciepło dobra. Tak chyba można odczytać zadanie etyki, jakie zawarte jest w *Elementarzu etycznym,* a także w wielu innych pracach Karola Wojtyły"[4].

Gruntowne studia nad fundamentami ludzkiej miłości i odpowiedzialności pomogły profesorowi Wojtyle w późniejszej posłudze katechetycznej na rzecz małżeństwa i rodziny[5]. Naturalną konsekwencją tego nauczania były jego późniejsze oficjalne dokumenty, adhortacje i listy oraz tzw. katechezy środowe adresowane do rodzin.

Przełomowym dokumentem katechetycznym była adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* o katechizacji w naszych czasach (1979)[6]. Prace nad tym dokumentem rozpoczęły się podczas IV Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów poświęconego katechezie, które zwołał Paweł VI w październiku 1977 roku. Jednym z aktywnych uczestników obrad synodalnych był metropolita krakowski kard. Karol Wojtyła. Owoce prac synodu – materiały wypracowane podczas posiedzeń komisji, wystąpienia na sesjach plenarnych i zatwierdzone przez Zgromadzenie Ogólne najważniejsze propozycje, dotyczące katechezy końca XX wieku – zostały przekazane Pawłowi VI. Jego śmierć 6 sierpnia 1978 r. przerwała pracę nad adhortacją apostolską, która miała być kontynuacją wcześniejszej adhortacji o ewangelizacji w świecie współczesnym (*Evangelii nuntiandi* – 1975). Nowej adhortacji katechetycznej nie opublikował Jan Paweł I, chociaż powszechnie podkreślano, że jego gorliwość i talent katechetyczny wzbudzały podziw u wszystkich[7], ponieważ zmarł po 33 dniach pontyfikatu, 28 września 1978 r. Zrobił to dopiero Jan Paweł II, który ogłosił ją jako swoją pierwszą adhortację apostolską dokładnie rok po wyborze na Stolicę Apostolską – 16 października 1979 roku.

Potwierdza to, jak wnikliwie analizował on otrzymane materiały, i jak istotna była dla niego kwestia posługi ewangelizacyjnej i katechetycznej. Jan Paweł II rozpoczyna ten oficjalny dokument Kościoła od zdefiniowania celu katechezy (por. CT nr 5) i dopiero w świetle dążenia do owego celu odnosi się pośrednio do innych problemów współczesnych:

---

[4] J.W. Gałkowski, *Wprowadzenie*, w: Karol Wojtyła, *Elementarz etyczny*, Lublin 1983, s. 15n.

[5] Por. K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność* (Człowiek i moralność, 1), red. T. Styczeń i in., Lublin 1986; tenże, *Zagadnienia podmiotu moralności* (Człowiek i moralność, 2), red. T. Styczeń i in., Lublin 1991; tenże, *Wykłady lubelskie* (Człowiek i moralność, 3), red. T. Styczeń i in., Lublin 1986; tenże, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne* (Człowiek i moralność, 4), red. T. Styczeń i in., Lublin 1994.

[6] Jan Paweł II, *Catechesi tradendae*, Città del Vaticano 1979 [dalej: CT].

[7] Jan Paweł I zdążył wygłosić zaledwie cztery katechezy o cnotach; por. *Piccolo catechismo do Giovanni Paolo I*, Milano 2007.

> Specyficzną cechą katechezy, różniącej się od pierwszego głoszenia Ewangelii, która prowadzi do nawrócenia, jest dążenie do podwójnego celu: doprowadzić do dojrzałości wiarę już zrodzoną w duszy i ukształtować prawdziwego ucznia Chrystusa przez pogłębione i bardziej uporządkowane poznanie Osoby i nauki Chrystusa, naszego Pana (CT nr 19).

Papież Wojtyła doprecyzował relacje pomiędzy posługą ewangelizacji i katechizacji (por. CT 18-20). To okazało się istotne również w kontekście katechezy rodzinnej, i to niekoniecznie tradycyjnej, chrześcijańskiej, katolickiej. Papież w piątej części zatytułowanej „Wszyscy potrzebują katechizacji" wyznaje:

> Myśl moja zwraca się do coraz liczniejszej rzeszy dzieci i młodych, urodzonych i wychowywanych w rodzinach niechrześcijańskich lub co najmniej niepraktykujących, którzy pragną mimo wszystko poznać wiarę chrześcijańską. I dla nich także powinna być zorganizowana odpowiednia katecheza, by mogli wzrastać w wierze i żyć nią coraz pełniej, chociaż pozbawieni pomocy, a może nawet napotykając sprzeciw we własnym środowisku (CT nr 42).

Sytuacja pilnej potrzeby katechezy o charakterze ewangelizacyjnym w rodzinie dostrzeżona prawie czterdzieści lat temu, pogłębia się i wciąż domaga się aktualizacji i inkulturacji[8]. Papież uznał katechezę skierowaną do dorosłych – do rodziców jako „najznakomitszą formę katechezy", ponieważ „zwraca się ona do osób wykonujących najważniejsze zadnia i w ogóle zdolnych do życia według orędzia chrześcijańskiego i to w jego pełni". Aby zaś taka katecheza „mogła być skuteczna, powinna być ciągła; będzie bowiem rzeczywiście daremna, jeśli zatrzyma się na samym progu wieku dojrzałego" (CT nr 43). Katecheza rodzinna i w rodzinie powinna zatem być stałą, systematyczną i całościową troską Kościoła. Dowiódł tego wyraźnie Jan Paweł II, który równolegle podjął trud systematycznej katechezy dla całego Ludu Bożego. Osobiście rozwinął ją podczas środowych audiencji ogólnych dla wiernych zebranych na placu św. Pawła.

Pierwszy cykl katechez środowych transmitowanych przez media i publikowanych w różnych komunikatorach rozpoczął się 5 września 1979 r. i trwał nieprzerwanie do 28 listopada 1984 r.[9] Tematem tej stałej i uporządkowanej ka-

---

[8] Por. R. Murawski, *Ewangelizacyjny charakter katechezy*, „Ateneum Kapłańskie" 498 (1992), s. 181-193; W. Rzeszowski, *Odnowa katechezy w świetle ewangelicznych zadań Kościoła nakreślonych w encyklice Jana Pawła II „Redemptoris missio"*, Warszawa 2001; G. Puchalski, *Katecheza w kontekście nowej ewangelizacji w nauczaniu Jana Pawła II*, Olsztyn 2002; *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii, szkole*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002; J. Kochel, *Propozycja koncepcji katechetyki o charakterze ewangelizacyjnym*, w: *Katechetyka i katecheza u progu XXI wieku*, red. A. Kiciński, Poznań 2007, s. 201-218; *Katecheza ewangelizacyjna. Poszukiwanie koncepcji*, red. P. Mąkosa, Lublin 2010.

[9] Por. Janusz Mariański, *Nauczanie Jana Pawła II o rodzinie a przemiany społeczno-moralne w Polsce*, „Ethos" 17 (2004) nr 3-4, s. 161-182; *Katecheza w ujęciu Jana Pawła II*, red. J. Zimny, Sandomierz 2004; Jan Kochel, *Fenomen katechez środowych Jana Pawła II*, w: *Świadek praw-*

techezy dla rodziców i dorosłych były tzw. „teologia ciała" i „sakramentalność małżeństwa"[10]. Uporządkowany zbiór 130 katechez papieskich, wygłoszonych w trzech seriach, okazał się podstawą dla wielu inicjatyw katechetycznych i duszpasterskich. Całość została podzielona na dwie części: pierwsza *Słowa Chrystusa* składa się z trzech rozdziałów, i jest analizą słów Chrystusa, które stanowią klucz do zrozumienia „teologii ciała", czyli Chrystusowe odwołanie się do „początku" (por. Rdz 2,23-25; Rz 8,23), do „serca ludzkiego" (por. Mt 5,27-28; 19,8; Syr 23,16-24) i do tajemnicy zmartwychwstania (por. 1 Kor 15,42-49; Mt 19,11-12; 1 Kor 7); druga *Sakrament* poświęcona jest analizie sakramentu małżeństwa poprzez pryzmat fragmentu Listu do Efezjan (5,21-33). Papież w tej części nauczał na temat sakramentalności małżeństwa, „mowy ciała" a rzeczywistości tego znaku oraz prawa do życia, jakie Bóg dał rodzicom w dziedzictwo. Systematyczne i całościowe nauczanie katechetyczne uwzględniło dwa istotne wymiary sakramentu małżeństwa: wymiar przymierza i łaski oraz wymiar znaku. Na zakończenie papież podjął analizę treści (rozbudowany komentarz) do encykliki Pawła VI *Humanae vitae* (erygowanej 25 lipca 1968 r.).

Ten pierwszy zbiór katechez papieskich wciąż budzi zachwyt i jest przedmiotem wielu naukowych opracowań oraz popularnych komentarzy[11]. Zaproponowana w ten sposób „teologia/pedagogia ciała" oraz „kultura/cywilizacja życia" są pozytywnym przesłaniem, którego długo wyczekiwał współczesny młody człowiek zanurzony w społeczeństwie konsumpcyjnym i informatycznym. Były rektor Uniwersytetu Laterańskiego, późniejszy patriarcha Wenecji i arcybiskup Mediolanu kard. Angelo Scola, komentując katechezy Jana Pawła II, doszedł do wniosku, że dogłębne przestudiowanie personalizmu zawartego w „teologii ciała" doprowadzi z czasem do nowego postrzegania także innych podstawowych tematów podejmowanych przez teologów[12], a amerykański biograf i popularyzator myśli papieża Wojtyły – George Weigel przekonuje, że właśnie taka teologia i pedagogia jest „bombą zegarową z opóźnionym zapłonem", która prędzej czy

---

*dy i wiary. Janowi Pawłowi II w dwudziestolecie Uniwersytetu Opolskiego*, red. E. Mateja, Opole 2014, s. 143-155.

[10] Jan Paweł, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. Odkupienie ciała a sakramentalność małżeństwa,* red. S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy, Città del Vaticano 1986.

[11] Por. J. Kupczak, *Dar i komunia, teologia ciała w ujęciu Jana Pawła II*, Kraków 2006; Y. Semen, *Seksualność według Jana Pawła II*, tłum. Z. Denkowska, J. Urbaniak, Poznań 2008; Ch. West, *Teologia ciała dla początkujących. Podstawy rewolucji seksualnej Jana Pawła II*, tłum. M. i J. Kaniewscy, Warszawa 2009; J. McManus, *Jestem swoim ciałem. Teologia ciała Jana Pawła II*, Kraków 2013; J. Evert, *Teologia jej ciała /teologia jego ciała: odkrywanie siły i powołania kobiety/mężczyzny*, tłum. J. Kurdziel, Kraków 2014; R. Marczewski, *Teologia ciała Jana Pawła II. W praktyce amerykańskiego Kościoła*, Kraków 2015; M. Siemion, *Seks według Jana Pawła II cię wyzwoli*, Kraków 2016; J. Kochel, *Duchowa pedagogia miłości*, Poznań 2018.

[12] M. Zięba, *Jestem z wami: kompendium twórczości i nauczania Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Kraków 2010, s. 234n.

później wybuchnie[13]. Popularność i nośność takiego nauczania na temat małżeństwa i płciowości wyraźnie zaznacza się w świecie anglosaskim[14]. W tym środowisku odkrywana jest jako „coś" nowego, świeżego, inspirującego. Spojrzenie papieża z Polski wciąż inspiruje młodych do innego, pozytywnego spojrzenia na rodzinę, małżeństwo i seksualność człowieka.

Nauczanie katechetyczne na temat rodziny Karola Wojtyły ewaluowało podczas jego posługi kapłańskiej, biskupiej, a w końcu papieskiej. On systematycznie odkrywał fenomen rodziny jako środowiska przyjaznego wszystkim jej członkom. W rodzinie człowiek w pełni uczy się tego, co to znaczy „być/stawać się bliźnim" dla drugiego, dla rodziny. Takie pytanie padło w Ewangelii w kontekście przypowieści o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,25-37). Bezpośrednim powodem opowiadania stało się pytanie uczniów: Kto jest dla człowieka bliźnim? Decydujące okazało się to, czy jest się bliźnim wobec innych ludzi w każdej sytuacji i w każdym środowisku, lecz w rodzinie nie dotyczy to bezpośrednio płaszczyzny „robienia czegoś", ale dotyka płaszczyzny „bytu", to znaczy łączy się z tą głęboką tajemnicą bliskości (natury/więzi), która jest sensem i podstawą całego życia rodzinnego i z której słusznie rodzi się także obowiązek konkretnego działania (miłości i odpowiedzialności)[15]. Pierwszym zadaniem rodziny chrześcijańskiej, stróża bliskości z Bogiem, jest świadczenie o Bogu wobec wszystkich braci i sióstr, nawet jeśli oni tego nie rozumieją. To być świadkiem Boga, który jest darem, który wyrzeka się wszystkiego dobrowolnie, aby móc zamieszkać w człowieku i wejść z nim w nierozerwalną komunię osób, dlatego „Kościół znajduje w rodzinie, zrodzonej z sakramentu, swoją kolebkę i miejsce, w którym wchodzi w pokolenia ludzkie, a one – w Kościół" (FC nr 15).

Nie można zatem wyobrazić sobie życia we współczesnym świecie i Kościele bez zdrowej i pojednanej rodziny. Nigdy nie było to zadaniem łatwym, lecz w naszych czasach, uciekając się do przeróżnych prowokacji (na przykład ideologia *gender*), ukazuje się i proponuje formy życia „wspólnego", bardziej przypominające tymczasowe współżycie, umowę o pracę lub kontrakt społeczno-kulturowy, które w każdej chwili można rozpocząć lub przerwać według własnych upodobań. Natomiast w nauczaniu (katechezie) Jana Pawła II pojawia się klarowne, mocne i odważne świadectwo, wskazujące na to, czym jest rodzina zgodnie z zamysłem Boga. Staje się ona nie tylko sposobem „stawania się bliźnim", lecz jedynym, wyłącznym, niezastąpionym obowiązkiem, by utrzymać żywą bliskość w rodzinie: „od początku stworzenia Bóg *stworzył ich mężczyzną i kobietą. Z tego powodu mężczyzna opuści ojca swego i matkę i złączy się ze swoją żoną*.

---

[13] G. Weigel, *Listy do młodego katolika*, Kraków 2006, s. 153-159; por. Z. Nosowski, *All You Need is Sex? Jak zmienia się współczesne rozumienie erotyki?,* „Więź" 7-8 (597) 2008, s. 72-82.

[14] Świadczy o tym na przykład nowe wydanie angielskiej wersji książki *Miłość i odpowiedzialność*; por. K. Wojtyła, *Love and Responsibility,* transl. by G. Ignatiuk, Boston 2013.

[15] Por. K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, s. 23-26.

I staną się dwoje jednym ciałem […]. Tego więc, co Bóg złączył, człowiek niech nie rozdziela!" (Mk 10,6-9).

## „BEZWZGLĘDNA KONIECZNOŚĆ KATECHEZY RODZINNEJ" (FC NR 52)

Obrona małżeństwa i rodziny jako bezpośredniego zamysłu Boga stała się dla Jana Pawła II motywem przewodnim „bezwzględnej konieczności katechezy rodzinnej" (FC nr 52). Taki apel pojawił się w drugiej adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym (1981). Znakiem tego osobistego głębokiego zainteresowania, ale i powszechnej troski Kościoła problematyką rodziny był Synod Biskupów poświęcony rodzinie, który odbył się w Rzymie od 26 września do 25 października 1980 roku. Był – zdaniem Jana Pawła II – naturalną konsekwencją dwóch poprzednich synodów: ewangelizacja – katechizacja – rodzina (por. FC nr 2).

Bezpośrednim powodem napisania adhortacji były nowe, rozległe, głębokie i szybkie przemiany społeczne i kulturowe, które pojawiły się na przełomie wieków (por. FC nr 6-10).

> Wiele rodzin przeżywa ten stan rzeczy, dochowując wierności tym wartościom, które stanowią fundament instytucji rodzinnej. Inne stanęły niepewne i zagubione wobec swych zadań, a nawet niekiedy zwątpiły i niemal zatraciły świadomość ostatecznego znaczenia i prawdy życia małżeńskiego i rodzinnego. Inne jeszcze, na skutek doznawanych niesprawiedliwości, napotykają przeszkody w korzystaniu ze swoich podstawowych praw (FC nr 1).

Na nowe wyzwania Kościół musi reagować, musi bronić oraz wspierać małżeństwa i rodziny, gdyż są to podstawowe i najważniejsze wspólnoty, w których człowiek może i powinien uczyć się budować relacje z innymi, wychowywać do kochania i bycia kochanym (por. FC nr 1).

Adhortacja o rodzinie składa się z czterech części, które same w sobie tworzą program nauczania i wychowania w wierze w rodzinie. W pierwszej części „Blaski i cienie rodziny w dobie obecnej" papież kreśli obraz rodziny, który bywa często deformowany przez współczesne formy anty-kultury, a zwłaszcza przez mass media. Jan Paweł II wskazuje bardzo konkretnie, na przykład na błędne pojmowanie w teorii i w praktyce niezależności małżonków we wzajemnych odniesieniach, duży zamęt w pojmowaniu autorytetu rodziców i dzieci, praktyczne trudności, na które często napotyka rodzina w przekazywaniu wartości, stale wzrastająca liczba rozwodów, plaga przerywania ciąży, coraz częstsze uciekanie się do sterylizacji, faktyczne utrwalanie się mentalności przeciwnej poczęciu nowego życia oraz zawieranie jedynie cywilnych kontraktów małżeńskich (por. FC nry 6-7).

Druga część „Zamysł Boży względem małżeństwa i rodziny" prezentuje fundament właściwej teologii rodzinnej. Podstawowym pojęciem jest k o m u n i a – głęboka wspólnota osób. Małżeństwo jest komunią miłości obojga małżonków, a poprzez sakrament jest też komunią małżonków z Bogiem. Komunią osób (*communio personarum*) jest też rodzina (por. FC nry 11-16)[16]. „Zadania rodziny chrześcijańskiej" – to tytuł trzeciej, najobszerniejszej części tego dokumentu. Papież szczegółowo omawia cztery podstawowe zadania rodziny: tworzenie wspólnoty osób, służba życiu, udział w rozwoju społeczeństwa, udział w życiu i posłannictwie Kościoła (por. FC nry 17-64)[17]. Ostatnia część „Duszpasterstwo rodzin: etapy, organizacja, pracownicy i okoliczności" – omawia różne formy duszpasterstwa rodzinnego (por. FC nry 65-85). Dokument kończy gorący apel papieski o umiłowanie rodziny, w którym Jan Paweł II cytuje swój list apostolski *Appropinquat iam* z 1980 r.: „Trzeba, aby rodziny naszych czasów powstały! Trzeba, aby szły za Chrystusem" (FC nr 86).

Katecheza o rodzinie i dla rodziny znalazła swoją kontynuację w licznych homiliach, przemówieniach, rozważaniach i listach pasterskich[18]. Szczególne wskazania dla polskich rodzin Ojciec Święty zawarł w licznych homiliach głoszonych podczas pielgrzymek do Ojczyzny[19]. Papież Wojtyła wytyczył drogi kształtowania c y w i l i z a c j i m i ł o ś c i przez rodzinę głównie w *Liście do Rodzin* z 1994 roku i w encyklice *Evangelium vitae* z 1995 roku[20].

Papież konsekwentnie podkreślał, że rodzina stanowi podstawową komórkę życia społecznego. Nie sposób jednak zaprzeczyć, że jest ona dzisiaj narażona

---

[16] K. Wojtyła, *Rodzina jako „communio personarum"*, „Ateneum Kapłańskie" 83 (1974), s. 347-361; por. Janusz Nagórny, *Małżeństwo i rodzina jako communio personarum*, w: *Człowiek, miłość, rodzina „Humanae vitae" po 30 latach*, red. K. Jeżyna, Lublin 1999, s. 85-116.

[17] Obszerny komentarz do zadań rodziny wg Jana Pawła II odnajdujemy w nauczaniu abpa K. Majdańskiego; por. *W służbie prawdzie o rodzinie. Prawda o człowieku, rodzinie i cywilizacji. Teksty Księdza Arcybiskupa Kazimierza Majdańskiego*, red. B. Bossa, E. Osewska, J. Stala, Kraków 2019.

[18] Por. Jan Paweł II, *Mulieris digniatatem*, w: *Listy pasterskie Ojca św. Jana Pawła II*, Kraków 1997, s. 159-236; tenże, *List do Rodzin „Gratissimam sane" z okazji Roku Rodziny 1994*, w: *Listy pasterskie*, s. 247-327; tenże, *List do Dzieci w Roku Rodziny*, w: *Listy pasterskie*, s. 328-337; tenże, *List do Kobiet*, w: *Listy pasterskie*, s. 338-350; tenże, *List Jana Pawła II do moich braci i sióstr – ludzi w podeszłym wieku*, Kraków 1999; tenże, *Rodzina w służbie ewangelizacji. Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański"*, „L'Osservatore Romano", 1(2002), s. 52-53; tenże, *Rodzino, co mówisz o sobie? Dokumenty i przemówienia papieskie w Roku Rodziny*, oprac. A. Świeczek, Kraków 1995.

[19] Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św.* – Nowy Targ, 8 czerwca 1979 r., w: tenże, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 159-162; tenże, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej dla rodzin* – Szczecin, 11 czerwca 1987 r., w: *Pielgrzymki do Ojczyzny*, s. 450-458; tenże, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na lotnisku w Masłowie* – Kielce, 3 czerwca 1991 r., w: *Pielgrzymki do Ojczyzny*, s. 613-619; tenże, *Rodzina wspólnotą życia i miłości. Homilia podczas Mszy św. przed Sanktuarium Świętego Józefa w Kaliszu* – Kalisz, 4 czerwca 1997 r., w: *Pielgrzymki do Ojczyzny*, s. 925-932; tenże, *Słowo do dzieci pierwszokomunijnych w kościele Świętej Rodziny* – Zakopane, 7 czerwca 1997 r., w: *Pielgrzymki do Ojczyzny*, s. 960-962.

[20] Jan Paweł II, *Evangelium vitae*, Città del Vaticano 1995 [dalej: EV].

na poważne niebezpieczeństwa ze względu na tendencje do osłabiania trwałego charakteru małżeństwa i zastępowania go związkami nieformalnymi. Zagrożenie stanowią również próby uznania za rodzinę związków między osobami tej samej płci, brak poszanowania prawa do życia nienarodzonych oraz propagowanie w wychowaniu dzieci i młodzieży postaw i zasad sprzecznych z ideałami życia małżeńskiego i rodzinnego[21]. „Rodzina nie może pozostać sama w tym odpowiedzialnym obowiązku wychowania – przekonywał Jan Paweł II w Łowiczu. Potrzebuje mocy i oczekuje jej ze strony Kościoła i państwa. Chodzi tu nie o wyręczenie rodziny w jej obowiązkach, ale o harmonijne zjednoczenie wszystkich w tym wielkim zadaniu"[22]. W tym miejscu wybrzmiał papieski apel o zaangażowanie w katechizację w szkołach, parafiach i rodzinach. Sprawa nauczania, wychowania i inicjacji w wierze stale powracała w nauczaniu papieskim. Rodzina jest pierwszym miejscem ewangelizacji i katechizacji[23], a prawo – obowiązek rodziców do wychowania jest prawem podstawowym.

## PRAWA RODZINY – MIĘDZYNARODOWE KONGRESY RODZIN

Soborowa Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* jednoznacznie określa prawa rodziców: „Ponieważ rodzice dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu zobowiązani są do wychowania potomstwa i dlatego należy ich uważać za pierwszych i najlepszych wychowawców. Wychowawcze odziaływanie rodziców jest tak ważne, że trudno je czymkolwiek zastąpić" (DWCH nr 3)[24]. Kościół broni zatem wszelkich praw rodziny „przed niedopuszczalnymi uzurpacjami ze strony społeczeństwa i państwa" (FC nr 46). Dowodem tego jest *Karta praw rodziny*, którą po raz pierwszy zaprezentował Jan Paweł II w adhortacji *Familiaris consortio* (1981).

„Ojcowie Synodu przypomnieli następujące prawa rodziny:

– prawo do istnienia i rozwoju jako rodziny, czyli prawo każdego, zwłaszcza człowieka ubogiego, do założenia rodziny i posiadania odpowiednich środków do jej utrzymania;

---

[21] *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie.* II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Poznań 2001, s. 29-48.

[22] Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św.* – Łowicz, 14 czerwca 1999 r., w: tenże, *Polska 1999. Przemówienia i homilie*, Warszawa 1999, s. 186-194.

[23] G. Puchalski, *Katecheza w kontekście nowej ewangelizacji w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 133-138; Urszula Dudziak, *Rodzina pierwszym miejscem katechezy*, w: S. Kulpaczyński, *Miejsca katechezy: rodzina, parafia, szkoła*, Lublin 2005, s. 13-36; Elżbieta Osewska, Józef Stala, *Drogi katechezy rodzinnej*, Poznań 2002; Elżbieta Osewska, Józef Stala, *W kierunku katechezy rodzinnej*, Kielce 2003; Józef Stala, *W kierunku integralnej edukacji religijnej w rodzinie,* Tarnów 2010.

[24] Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, w: tenże, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002[2] [dalej: DWCH].

– prawo do podejmowania własnej odpowiedzialności w zakresie przekazywania życia i wychowania dzieci;
– prawo do intymności życia małżeńskiego i rodzinnego;
– prawo do stałości więzi i instytucji małżeństwa;
– prawo do wyznawania własnej wiary i stawania w jej obronie;
– prawo do wychowania dzieci wedle własnych tradycji i wartości religijnych i kulturowych, za pomocą koniecznych środków, narzędzi oraz instytucji;
– prawo do uzyskania zabezpieczenia fizycznego, społecznego, politycznego, ekonomicznego, zwłaszcza dla ubogich i chorych;
– prawo do mieszkania, pozwalającego na godziwe życie rodzinne;
– prawo do wypowiedzi i przedstawicielstwa wobec publicznych władz gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz władz niższego szczebla, bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem stowarzyszeń;
– prawo do zrzeszania się z innymi rodzinami i instytucjami celem właściwego i gorliwego wypełnienia swych zadań;
– prawo do ochrony nieletnich poprzez odpowiednie instytucje i prawodawstwo przed szkodliwymi środkami farmakologicznymi, pornografią, alkoholizmem itp.;
– prawo do godziwej rozrywki, która służyłaby również wartościom rodziny;
– prawo osób starszych do godziwego życia i umierania w sposób godny człowieka;
– prawo do emigrowania całej rodziny w poszukiwaniu lepszych warunków życia" (FC nr 46).

Ten sam Synod Biskupów wyraził życzenie, by „zająć się pogłębieniem tych sugestii, opracowując «kartę praw rodziny» celem przedłożenia jej zainteresowanym środowiskom i władzom" (FC nr 46). Taki dokument opublikowano w Rzymie w 1983 roku[25]. Celem *Karty* jest przedstawienie wszystkim współczesnym chrześcijanom i niechrześcijanom listy – w miarę pełnej i uporządkowanej – podstawowych praw właściwych owej naturalnej i powszechnej społeczności, jaką jest rodzina[26].

Jan Paweł II na mocy *motu proprio Familia a Deo Instituta* powołał do życia Papieską Radę ds. Rodziny (9 maja 1981 r.). Zajmowała się ona wspieraniem

[25] Por. Papieska Rada ds. Rodziny, *Karta praw rodziny* (22 października 1983), „L`Osservatore Romano" 10 (1983), s. 6; https://www.srk.opoka.org.pl/srk/srk_pliki/karta.htm [dostęp: 01.08.2020].

[26] Do *Karty* nawiązuje papież Franciszek w adhortacji apostolskiej *Amoris laettitia,* Kraków 2016 [dalej: AL], nry 43-50. Z tej inspiracji powstały również kolejne inicjatywy prorodzinne, na przykład Sejmowy projekt „Karty Praw Polskich Rodzin" (Marszałek Sejmu RP Marek Jurek, 20 luty 2007 r.); por. http://orka.sejm.gov.pl/Druki5ka.nsf/0/27889C891ACE19A1C12572970036DDFC/$file/1477.pdf/ [dostęp: 01.08.2020] oraz „Samorządowa Karta Praw Rodzin"; por. https://www.kartarodzin.pl/ [dostęp: 01.08.2020].

duszpasterstwa i apostolatu rodzin w świetle nauki katolickiej[27]. Jednym z ważnych celów działalności Rady było popieranie i rozwijanie świadomego rodzicielstwa, opartego na naturalnych sposobach regulowania płodności, sprawowanie opieki nad pastoralnymi aspektami dotyczącymi rodziny. Rada zajmowała się też: teologią i katechezą rodziny, duchowością małżeńską i rodzinną, prawami rodziny i dziecka, formacją świeckich odpowiedzialnych za duszpasterstwo rodzin oraz kursami przedmałżeńskimi. Członkami tej dykasterii są świeccy, mężczyźni i kobiety, w większości małżeństwa z całego świata, m.in. Wanda i Andrzej Półtawscy z Krakowa.

Istotnym owocem działalności Rady ds. Rodziny są Światowe Spotkania Rodzin, zainicjowane w 1994 roku. W czasie pontyfikatu Jana Pawła II odbyły się cztery tego typu spotkania[28]:

– I Światowe Spotkanie Rodzin odbyło się w dniach 8-9 października 1994 r. w Rzymie pod hasłem „Rodzina sercem cywilizacji miłości" i było uwieńczeniem obchodzonego w tym czasie Roku Rodziny. Jan Paweł II nauczał o wartościach, którymi powinna odznaczać się każda chrześcijańska rodzina, czyli o tzw. „Ewangelii miłości". Uczestnicy ŚSR wysłuchali także świadectw ludzi z różnych stron świata i apelu Matki Teresy z Kalkuty w sprawie ochrony życia poczętego;
– II Światowe Spotkanie Rodzin odbyło się w dniach 1-6 października 1997 r. w Rio de Janerio pod hasłem „Rodzina: dar i zobowiązanie, nadzieja ludzkości". Na to spotkanie przybyło ponad 150 tysięcy osób z 205 krajów świata. Jan Paweł II w homilii w parku Aterro do Flamengo podkreślił wartość nierozerwalności małżeńskiej;
– III Światowe Spotkanie Rodzin zostało zorganizowane ponownie w Rzymie z okazji Wielkiego Jubileuszu w dniach 11-15 października 2000 r. Hasłem przewodnim były słowa: „Dzieci są wiosną rodziny i społeczeństwa". W Mszy św. na placu św. Piotra papież mówił o roli małżeństwa i rodziny w Kościele;
– IV Światowe Spotkanie Rodzin zorganizowane zostało w dniach 25-28 stycznia 2003 r. w Manili pod hasłem „Rodzina chrześcijańska dobrą nowiną dla trzeciego tysiąclecia". Z uczestnikami spotkania Jan Paweł II łączył się drogą satelitarną. Mszę św. w Rizal Park dla 700 tysięcy osób z ponad 75 krajów świata w imieniu papieża odprawił przewodniczący Papieskiej Rady do spraw Rodziny kard. Alfonso Lopez Trujillo.

---

[27] Zgodnie z *motu proprio* Franciszka 1 września 2016 roku weszła ona w skład powstającej Dykasterii ds. Świeckich, Rodzin i Życia.

[28] Por. *Światowe Spotkanie Rodzin,* w: *Wielka Encyklopedia Jana Pawła II*, t. XXX, red. G. Polak, Warszawa 2005, s. 44-45.

Katecheza rodzinna Jana Pawła II miała globalny zasięg, docierała do ludzi wierzących i poszukujących Boga, miała zatem wybitnie charakter ewangelizacyjny i pastoralny. W Roku Wielkiego Jubileuszu w Rzymie Jan Paweł II wygłosił homilię poświęconą nauce Kościoła o małżeństwie i rodzinie, a następnie pobłogosławił sakramentalne związki małżeńskie ośmiu par z różnych krajów, m.in. dwojga młodych ludzi z Częstochowy. Papież powiedział wówczas do rodzin:

> Kościół, jak wiadomo, uczy poszanowania zarówno dla wymiaru jednoczącego, jak i prokreacyjnego tej podstawowej struktury. W tym wszystkim wyraża należne posłuszeństwo zamysłowi Bożemu, ukazując obraz relacji między małżonkami ukształtowany przez ich wzajemną bezwarunkową akceptację. W ten sposób zabezpiecza przede wszystkim prawo dzieci do przyjścia na świat i do wzrastania w środowisku prawdziwie ludzkiej miłości. Idąc za nakazami słowa Bożego, rodzina staje się w ten sposób *laboratorium* dojrzewania do człowieczeństwa i prawdziwej solidarności. Zadanie to spoczywa na rodzicach i dzieciach, ale — jak napisałem już w 1994 r. z okazji Roku Rodziny — „rodzicielskie «my» męża i żony rozbudowuje się przez zrodzenie potomstwa i wychowanie w «my» rodziny. Jest to rodzina naprzód dwupokoleniowa, otwarta na to, aby stawać się stopniowo wielopokoleniową" (*List do Rodzin*, 16). Gdy przestrzegany jest podział ról, tak że relacje między małżonkami oraz między rodzicami a dziećmi są poprawne i zgodne, w naturalny sposób zyskują w rodzinie znaczenie i wartość także inni krewni, tacy jak dziadkowie, wujowie, kuzyni. Często w tych relacjach, nacechowanych szczerą miłością i gotowością do wzajemnej pomocy, rodzina odgrywa rolę naprawdę niezastąpioną, ponieważ osoby zmagające się z trudnościami, ludzie samotni, wdowy, wdowcy i sieroty mogą w niej znaleźć domowe ciepło i gościnę. Rodzina nie może zamykać się sama w sobie. Serdeczne więzi z krewnymi to pierwszy obszar tego niezbędnego otwarcia, prowadzący rodzinę na spotkanie z całym społeczeństwem[29].

Papieska promocja rodziny zawiera w sobie także pasterską troskę wobec małżonków i rodzin wielopokoleniowych, ale również i tych, znajdujących się w sytuacjach trudnych i „nieregularnych". Kościół nie zapomina o żadnym ze swoich członków (por. FC nry 77-85; AL nry 296-300). Rodziny żyjące w separacji i rozwiedzione, przeżywające dramat rozłąki doświadczają poczucia odrzucenia, spotęgowanego wyrzutami sumienia, dlatego trzeba postępować wobec nich z właściwą delikatnością, aby – jak uczył Ojciec Święty – „nie wyrażać surowego i chłodnego osądu, lecz raczej aby w zakamarki tylu ludzkich dramatów wnosić światło Słowa Bożego, któremu towarzyszy świadectwo Bożego miłosierdzia"[30]. W tym duchu katecheza rodzinna, ewangelizacja i duszpasterstwo

---

[29] Jan Paweł II, *Małżeństwo i rodzina we wspólnocie Kościoła.* Homilia wygłoszona podczas Jubileuszu Rodzin – Rzym, 15 października 2000 r. por. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/rodziny_15102000.html/ [dostęp: 01.08.2020].

[30] Jan Paweł II, *Nie lękajcie się życia!* Homilia wygłoszona podczas Jubileuszu Rodzin – Rzym, 14 października 2000 r., „Wiadomości KAI" 9 (2000), nr 4, s. 22-23.

rodzin winno troszczyć się o osoby żyjące w separacji czy rozwiedzione. Święty Jan Paweł II z całą miłością, która nie przemilcza prawdy, zachęcał, by stworzyć tym osobom możliwość udziału w życiu wspólnoty parafialnej oraz możliwość kroczenia drogą przebaczenia i wierności współmałżonkowi.

## ŚWIĘTOŚĆ RODZIN – ŚWIĘCI RODZICE

Patron rodzin św. Jan Paweł II w swoim nauczaniu i posłudze pasterskiej zawsze stawiał swoim słuchaczom i wychowankom wysokie wymagania. Czynił tak wobec młodzieży, podobnie „«wysokiej miary» zwyczajnego życia chrześcijańskiego" domagał się od małżonków i rodziców. W liście apostolskim *Novo millennio ineunte* (2001) na zakończenie Wielkiego Jubileuszu 2000 pisał, że „istnieją różne indywidualne drogi do świętości, wymagające prawdziwej *pedagogiki świętości*, która zdolna jest dostosować się do rytmu poszczególnych osób" (NMI nr 31)[31].

Papież Wojtyła zainicjował proces beatyfikacyjny pierwszych małżonków[32]. Uznał tym samym, że prowadzenie małżonków do świętości jest „szczególnie pilnym zadaniem duszpasterskim" (por. NMI nr 30). W dobie kryzysu małżeństwa i rodziny właśnie oni najbardziej potrzebują wzorców osobowych, które będą stanowić punkt odniesienia i „drogowskaz", by zwyczajne życie czynić bardziej dojrzałym, lepszym, a przez to wartościowszym. Papież wyrażał przekonanie, że wyniesienie na ołtarze współmałżonków pozwoli innym nie tylko dostrzec ten małżeński i rodzinny wzór osobowy i naśladować go, ale również stawać się tym wzorem w swoim codziennym życiu[33].

Jan Paweł II w cyklu katechez poświęconych tajemnicy sakramentu małżeństwa pisał o specyficznej drodze do czystości i świętości małżeńskiej. Komentując tekst Pawłowy z Pierwszego Listu do Tesaloniczan o cnocie czystości oraz o dwóch funkcjach moralnych, które do niej prowadzą, pisał:

---

[31] Jan Paweł II, *Novo millennio ineunte*, Kraków 2001 [dalej: NMI].

[32] Pierwszą parą małżeńską wyniesioną na ołtarze – za realizację rad ewangelicznych w małżeństwie – są Maria i Luigi Beltrame Quattrocchi. Dnia 21 października 2001 r. w Rzymie miała miejsce ich wspólna beatyfikacja w 20. rocznicę ogłoszenia adhortacji Jana Pawła II o rodzinie *Familiaris consortio.* Wymowne jest również to, że wspomnienie liturgiczne Błogosławionych Współmałżonków zostało wyznaczone na 25 listopada, czyli w rocznicę zawarcia ich sakramentu małżeństwa; por. Jan Paweł II, *Przeżywali zwyczajne życie w sposób nadzwyczajny*. Homilia podczas Mszy św. beatyfikacyjnej w Bazylice Watykańskiej – Rzym, 21 października 2001 r., w: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/bquattrocchi_21102001.html/ [dostęp: 01.08.2020]; L. Grygiel, *Świętość dwojga. Pierwsza błogosławiona para małżeńska,* Warszawa 2002.

[33] Zdaniem J. Ryłko „wzór osobowy nie zakłada stanu absolutnej doskonałości, nie może być tylko teoretycznym zbiorem idealnych cech, szczególnych norm czy zasad postępowania człowieka, lecz zawiera w sobie przede wszystkim wymiar «bycia osobą» i ukazuje go wśród różnych sytuacji i uwarunkowań"; por. *Chrześcijański wzór osobowy w moralnym wychowaniu młodzieży*, w: *Vivere in Christo*, red. J. Nagórny, A. Derdziuk, Lublin 1996, s. 381-396.

> Czystość, o której mówi Paweł w 1 Tes 4,7-8, wyraża się w tym, że człowiek „umie utrzymać własne ciało w świętości i we czci, a nie w pożądliwej namiętności". Każde słowo posiada w tym sformułowaniu swoje znaczenie i zasługuje na właściwy komentarz. A więc przede wszystkim – czystość jest „umiejętnością" – czyli mówiąc w tradycyjnym języku antropologii i etyki: sprawnością. I w tym znaczeniu: cnotą […]. Chodzi tutaj o umiejętność praktyczną, uzdalniającą do działania w pewien sposób i równocześnie do niedziałania w sposób przeciwny. Aby być taką umiejętnością, czyli sprawnością, czystość musi być zakorzeniona oczywiście w woli, w samej podstawie ludzkiego chcenia i świadomego działania[34].

> Tekst Pawłowy z 1 Tes 4,3-5 świadczy o tym, że czystość [cnota czystości] w jego ujęciu również polega na opanowaniu i przezwyciężaniu „pożądliwej namiętności" […]. Te dwie funkcje: „powstrzymywanie" i „utrzymywanie" są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie od siebie uzależnione. O ile bowiem nie można „utrzymać ciała w świętości i we czci", jeśli brak jest owego „powstrzymywania się od… pożądliwej namiętności" i wszystkiego, do czego ona prowadzi – o tyle równocześnie można przyjąć, że „utrzymywanie ciała (własnego i pośrednio – cudzego) w świętości i we czci" nadaje właściwy sens i właściwą wartość owemu „powstrzymywaniu", które samo z siebie domaga się przezwyciężenia czegoś, co jest w człowieku, co się w nim samorzutnie budzi jako skłonność, jako atrakcja, jako również wartość pociągająca przede wszystkim zmysłowo – ale jakże często nie bez oddźwięku w innych wymiarach ludzkiej podmiotowości, a nade wszystko w wymiarze afektywno-emocjonalnym[35].

Papież, pisząc o świętości we wspólnym pożyciu małżeńskim, przypomniał tym samym o powszechnym powołaniu do świętości, do której każdy podąża własną drogą. Jedną z nich jest życie małżeńskie, które jest „sakramentem wzajemnego uświęcenia" (FC nr 56). Zainicjowany przez papieża z Polski proces katechezy wzorowanej na przykładzie świętych i błogosławionych kontynuują jego następcy. Podczas pontyfikatu Benedykta XVI odbyła się beatyfikacja rodziców św. Teresy od Dzieciątka Jezus – Zelii i Ludwika Martin (19 października 2008), a na zakończenie kolejnego Synodu Biskupów poświęconego rodzinie – 18 października 2015 r., czyli w czasie pontyfikatu Franciszka – miała miejsce ich kanonizacja. Kanonizacja pary małżonków jest znakiem czasów i wyzwania dla katechezy, która nie może pomijać tematu powołania i misji małżeństwa i rodziny w Kościele i w świecie współczesnym. Wspólnota małżeńska jest szczególnym rodzajem ludzkiej wspólnoty. Kobieta i mężczyzna robią sobie nawzajem miejsce dla drugiej osoby w swoim życiu, w swojej intymności i tożsamości. W homilii podczas Mszy św., w czasie której kanonizowano małżonków Zelię i Ludwika Martin, papież Franciszek powiedział:

---

[34] Jan Paweł II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, s. 216n.
[35] Tamże, s. 217n.

> Ten, kto służy innym i naprawdę nie ma prestiżu, wypełnia w Kościele władzę rzeczywistą. Jezus zachęca nas do zmiany naszej mentalności i przejścia od żądzy władzy do radości zanikania i służby; do wykorzenienia instynktu panowania nad innymi i do realizacji cnoty pokory […]. Święci małżonkowie Ludwik Martin i Maria Zelia z domu Guérin świadczyli posługę chrześcijańską w rodzinie chrześcijańskiej, budując dzień po dniu środowisko pełne wiary i miłości. W tym klimacie zrodziły się powołania ich córek, w tym świętej Teresy od Dzieciątka Jezus. Świetlane świadectwo tych nowych świętych zachęca nas do wytrwania na drodze radosnej służby braciom, ufając w pomoc Boga i macierzyńską opiekę Maryi. Z nieba czuwają teraz nad nami i wspierają nas swoim możnym wstawiennictwem[36].

Pięknym dopełnieniem posługi katechetycznej na rzecz rodzin i promocji „pedagogiki świętości" w małżeństwie i rodzinie Jana Pawła II jest trwający proces beatyfikacyjny jego rodziców – Emilii i Karola Wojtyłów[37]. Inauguracja procesu beatyfikacyjnego odbyła się w czwartek 7 maja 2020 r. w bazylice Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny w Wadowicach.

> Życie Emilii i Karola Wojtyłów – choć bardzo skromne – przepełnione było wiarą i modlitwą. Takich małżeństw i rodziców oddanych woli Bożej bardzo nam dziś potrzeba. Zwłaszcza teraz, kiedy podważane są instytucje małżeństwa i rodziny. Wracają do nas jako symbol, jako wzór tego, jak należy żyć zgodnie z tym, do czego Pan Bóg przeznaczył człowieka jako mężczyznę i kobietę. Żeby tworzyli związki małżeńskie i żeby te związki były jak najbardziej płodne

– podkreślił abp Marek Jędraszewski[38].

* * *

Jeden z najdłuższych pontyfikatów w dziejach Kościoła – pontyfikat św. Jana Pawła II (1978-2005) potwierdził pierwszeństwo rodziny jako fundamentalnej komórki życia społecznego. Ojciec Święty konsekwentnie i wytrwale bronił rodziny, służył jej i wytyczał kierunki jej formacji i rozwoju. Papieska posługa ewangelizacyjna, katechetyczna i duszpasterska była próbą obrony rodziny przed globalnymi zakusami zmierzającymi do jej rozbicia i zniszczenia. Karol Wojtyła jako kapłan, biskup i papież nauczał o wartości rodziny, mobilizował wszelkie instytucje państwowe i kościelne do obrony jej naturalnych praw, uczył o zamyśle Bożym wobec małżeństwa i rodziny (teologii rodziny), określił podstawowe zadania rodziny chrześcijańskiej oraz zabiegał o właściwe wychowanie

---

[36] Por. http://w2.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2015/documents/papa-francesco_20151018_omelia-canonizzazioni.html/ [dostęp: 01.08.2020].

[37] Por. M. Kindziuk, *Emilia i Karol Wojtyłowie. Rodzice św. Jana Pawła II,* Kraków 2020.

[38] Por. *Ruszył proces beatyfikacyjny rodziców św. Jana Pawła II,* w: https://www.radiomaryja.pl/informacje/ruszyl-proces-beatyfikacyjny-rodzicow-sw-jana-pawla-ii/ [dostęp: 01.08.2020].

w rodzinie, poradnictwo rodzinne i duszpasterstwo rodzin. Wielki papież przypominał, że Kościół stale towarzyszy rodzinie chrześcijańskiej w jej drodze (misji) w świecie współczesnym. Franciszek – jego następca na stolicy Piotrowej – w homilii podczas uroczystości kanonizacyjnej na placu św. Piotra w Rzymie (27 kwietnia 2014 r.), tak uzasadnił wybór Jana Pawła II na „patrona rodziny": „W posłudze Ludowi Bożemu Jan Paweł II był *papieżem rodziny*. Kiedyś sam tak powiedział, że chciałby zostać zapamiętany jako papież rodziny. Chętnie to podkreślam w czasie, gdy przeżywamy *proces synodalny o rodzinie i z rodzinami*, proces, któremu na pewno On z nieba towarzyszy i go wspiera"[39]. Natomiast w nowej posynodalnej adhortacji o miłości w rodzinie, nawiązując do dziedzictwa Jana Pawła II przypomniał, że „ci, którzy otrzymali sakrament małżeństwa, stają się prawdziwymi sługami wychowania, ponieważ kształtując swoje dzieci, budują Kościół, i tak czyniąc przyjmują powołanie jakie proponuje im Bóg" (AL nr 85). Posługa na rzecz rodziny jest wielkim wyzwaniem dla wszystkich rodziców, wychowawców i nauczycieli, którym leży na sercu dobro kolejnych pokoleń.

## THE PRIMACY OF THE FAMILY IN THE CATECHESIS OF ST. JOHN PAUL II


### SUMMARY

The article discusses the priority of the family as the fundamental cell of social life in the catechetical and pastoral ministry of St. John Paul II. The Holy Father consistently and persistently defended the family, served it and set the directions for its formation and development. The papal evangelization, catechetical and pastoral ministry was an effort to defend the family against global attempts to disintegrate and destroy it. Karol Wojtyła, as a priest, bishop and pope, taught about the value of the family, mobilized all state and church institutions to defend its natural rights, recalled God's plan for marriage and the family (theology of the family), defined the basic tasks of the Christian family and strove for proper upbringing in the family, family counseling and family pastoral care. The great Pope emphasized that the Church constantly accompanies the Christian family on its journey (mission) in the contemporary world.


**Keywords:** family, family catechesis, family rights, holy spouses, St. Pope John Paul II

[39] Franciszek, *Kanonizacja Jana Pawła II: homilia Franciszka,* w: https://www.radiomaryja.pl/kosciol/kanonizacja-jana-pawla-ii-homilia-papieza-franciszka/ [dostęp: 01.08.2020].

## BIBLIOGRAFIA


Dudziak U., *Rodzina pierwszym miejscem katechezy*, w: S. Kulpaczyński, *Miejsca katechezy: rodzina, parafia, szkoła*, Lublin 2005, s. 13-36.

Evert J., *Teologia jej ciała /teologia jego ciała: odkrywanie siły i powołania kobiety/mężczyzny*, tłum. J. Kurdziel, Kraków 2014.

Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, Kraków 2016.

Grygiel L., *Świętość dwojga. Pierwsza błogosławiona para małżeńska*, Warszawa 2002.

Jan Paweł I, *Piccolo catechismo do Giovanni Paolo I*, Milano 2007.

Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*, Città del Vaticano 1979.

Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Città del Vaticano 1981.

Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae,* Città del Vaticano 1995.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św*. – Nowy Targ, 8 czerwca 1979 r., w: tenże, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 159-162.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej dla rodzin* – Szczecin, 11 czerwca 1987 r., w: tenże, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 450-458.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na lotnisku w Masłowie* – Kielce, 3 czerwca 1991 r., w: tenże, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 613-619.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św.* – Łowicz, 14 czerwca 1999 r., w: tenże, *Polska 1999. Przemówienia i homilie*, Warszawa 1999, s. 186-194.

Jan Paweł II, *Nie lękajcie się życia! Homilia wygłoszona podczas Jubileuszu Rodzin* – Rzym, 14 października 2000 r., „Wiadomości KAI" 9 (2000), nr 4, s. 22-23.

Jan Paweł II, *Rodzina wspólnotą życia i miłości. Homilia podczas Mszy św. przed Sanktuarium Świętego Józefa w Kaliszu* – Kalisz, 4 czerwca 1997 r., w: tenże, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 925-932.

Jan Paweł II, *Słowo do dzieci pierwszokomunijnych w kościele Świętej Rodziny* – Zakopane, 7 czerwca 1997 r., w: tenże, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia, homilie*, Kraków 1997, s. 960-962.

Jan Paweł II, List apostolski *Mulieris digniatatem*, w: *Listy pasterskie Ojca św. Jana Pawła II*, Kraków 1997, s. 159-236.

Jan Paweł II, *List do Rodzin „Gratissimam sane" z okazji Roku Rodziny 1994*, w: *Listy pasterskie Ojca św. Jana Pawła II*, Kraków 1997, s. 247-327.

Jan Paweł II, *List do Dzieci w Roku Rodziny*, w: *Listy pasterskie Ojca św. Jana Pawła II*, Kraków 1997, s. 328-337.

Jan Paweł II, *List Ojca św. Jana Pawła II do Kobiet*, w: *Listy pasterskie Ojca św. Jana Pawła II*, Kraków 1997, s. 338-350.

Jan Paweł II, *List Jana Pawła II do moich braci i sióstr – ludzi w podeszłym wieku*, Kraków 1999.

Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte*, Kraków 2001.

Jan Paweł II, *Rodzina w służbie ewangelizacji.* Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański", „L`Osservatore Romano", 1 (2002), s. 52-53.

Jan Paweł II, *Rodzino, co mówisz o sobie? Dokumenty i przemówienia papieskie w Roku Rodziny*, oprac. A. Świeczek, Kraków 1995.

Jan Paweł, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich. Odkupienie ciała a sakramentalność małżeńsywa*, Città del Vaticano 1986.

*Katecheza ewangelizacyjna. Poszukiwanie koncepcji*, red. P. Mąkosa, Lublin 2010.

*Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii, szkole*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002.

*Katecheza w ujęciu Jana Pawła II*, red. J. Zimny, Sandomierz 2004.

Kindziuk M., *Emilia i Karol Wojtyłowie. Rodzice św. Jana Pawła II*, Kraków 2020.

Kochel J., *Duchowa pedagogia miłości*, Poznań 2018.

Kochel J., *Fenomen katechez środowych Jana Pawła II*, w: *Świadek prawdy i wiary. Janowi Pawłowi II w dwudziestolecie Uniwersytetu Opolskiego*, red. E. Mateja, Opole 2014, s. 143-155.

Kochel J., *Propozycja koncepcji katechetyki o charakterze ewangelizacyjnym*, w: *Katechetyka i katecheza u progu XXI wieku*, red. A. Kiciński, Poznań 2007, s. 201-218.
Kupczak J., *Dar i komunia, teologia ciała w ujęciu Jana Pawła II*, Kraków 2006.
Mariański J., *Nauczanie Jana Pawła II o rodzinie a przemiany społeczno-moralne w Polsce*, „Ethos" 17 (2004) nr 3-4, s. 161-182.
Marczewski R., *Teologia ciała Jana Pawła II. W praktyce amerykańskiego Kościoła*, Kraków 2015.
McManus J., *Jestem swoim ciałem. Teologia ciała Jana Pawła II*, Kraków 2013.
Murawski R., *Ewangelizacyjny charakter katechezy*, „Ateneum Kapłańskie" 498 (1992), s. 181-193.
Nagórny J., *Małżeństwo i rodzina jako communio personarum*, w: *Człowiek, miłość, rodzina. „Humanae vitae" po 30 latach*, red. K. Jeżyna, Lublin 1999, s. 85-116.
Nosowski Z., *All You Need is Sex? Jak zmienia się współczesne rozumienie erotyki?*, „Więź" 7-8 (597) 2008, s. 72-82.
Osewska E., Stala J., *Drogi katechezy rodzinnej*, Poznań 2002.
Osewska E., Stala J., *W kierunku katechezy rodzinnej*, Kielce 2003.
Papieska Rada ds. Rodziny, *Karta praw rodziny* (22 października 1983), „L'Osservatore Romano" 10 (1983), s. 6.
*Prawda o człowieku, rodzinie i cywilizacji. Teksty Księdza Arcybiskupa Kazimierza Majdańskiego*, red. B. Bossa, E. Osewska, J. Stala, Kraków 2019.
*Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie.* II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Poznań 2001, s. 29-48.
Półtawska W., *Beskidzkie rekolekcje. Dzieje przyjaźni księdza Karola Wojtyły z rodziną Półtawskich*, Częstochowa 2008.
Półtawska W., *By rodzina była Bogiem silna. Na kanwie „Listu do Rodzin" Jana Pawła II*, Częstochowa 2005.
Półtawska W., *Genealogia divina. Boże pochodzenie człowieka*, Częstochowa 2018.
Półtawska W., *Lekarzu, ulecz samego siebie! Wybrane artykuły i wykłady*, Częstochowa 2019.
Puchalski G., *Katecheza w kontekście nowej ewangelizacji w nauczaniu Jana Pawła II*, Olsztyn 2002.
Ryłko J., *Chrześcijański wzór osobowy w moralnym wychowaniu młodzieży*, w: *Vivere in Christo*, red. J. Nagórny, A. Derdziuk, Lublin 1996, s. 381-396.
Rzeszowski W., *Odnowa katechezy w świetle ewangelicznych zadań Kościoła nakreślonych w encyklice Jana Pawła II „Redemptoris missio"*, Warszawa 2001.
Semen Y., *Seksualność według Jana Pawła II*, tłum. Z. Denkowska, J. Urbaniak, Poznań 2008.
Siemion M., *Seks według Jana Pawła II cię wyzwoli*, Kraków 2016.
Stala J., *W kierunku integralnej edukacji religijnej w rodzinie*, Tarnów 2010.
Weigel G., *Listy do młodego katolika*, Kraków 2006.
West Ch., *Teologia ciała dla początkujących. Podstawy rewolucji seksualnej Jana Pawła II*, tłum. M. i J. Kaniewscy, Warszawa 2009.
*Wielka encyklopedia Jana Pawła II*, t. XXX, red. G. Polak, Warszawa 2005.
Wojtyła K., *Elementarz etyczny*, Lublin 1983.
Wojtyła K., *Love and Responsibility*, tłum. G. Ignatiuk, Boston 2013.
Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986.
Wojtyła K., *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Lublin 1994.
Wojtyła K., *Rodzina jako „communio personarum",* „Ateneum Kapłańskie" 83 (1974), s. 347-361.
Wojtyła K., *Wykłady lubelskie,* Lublin 1986.
Wojtyła K., *Zagadnienia podmiotu moralności*, Lublin 1991.
Zięba M., *Jestem z wami: kompendium twórczości i nauczania Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Kraków 2010.